

західних областей від основної території [28, с. 243–245]. Основною підставою для такого висновку він вважав факт переважно уніатського віросповідання мешканців західних областей України, а також схильність ешканців цього регіону до зміцнення з Європою на противагу схильності до зближення з Росією, котра переважає в східних і частково центральних регіонах [28, с. 255–258].

Проте, уніатське віросповідання, котре переважає лише на незначній частині території країни, базується на визнанні також і східно-християнських православних традицій і не може бути визначене чинником цивілізаційного розмежування. Українська людність, що тривалий час перебувала під владою західних держав, зберегла, проте, свою православну ідентичність та користується кириличним алфавітом, що не дає підстав говорити про розкол країни на цивілізаційному рівні та цивілізаційну окремішність її західних регіонів. Що стосується відмінностей у політичних симпатіях, то вони не перевищують міри внутрішнього конфлікту, наявного у будь якій іншій країні як «заходу», так і «сходу».

1. Африка. Энциклопедический справочник [Под ред. А. А. Громыко]. Т. 1–2. – М.: Сов. энциклопедия, 1986. 2. Берзин Э. О. Юго-Восточная Азия с древнейших времён до XIII века / Э. О. Берзин. – М.: Восточная литература РАН, 1995. – 348 с. 3. Бурдо Н. Б., Відейко М. Ю. Трипільська культура. Спогади про Золотий вік / Н. Б. Бурдо, М. Ю. Відейко. – Харків: Фоліо, 2008. – 416 с. 4. Гимбутас М. Цивілізація Великої Богини: Мир Древней Европы / Мария Гимбутас [Пер. с англ.: San-Francisco, 1991]. – М.: Роспэн, 2006. – 572 с. 5. Гумилёв Л. Н. Древняя Русь и Великая степь / Л. Н. Гумилёв. – М.: Мысль, 1989. – 784 с. 6. Давня історія України. – Том 1: Первісне суспільство [Під ред. П. П. Толочко, В. Н. Станко]. – К.: Наукова Думка, 1997. – 558 с. 7. Данилевский Н. Я. Россия и Европа / Н. Я. Данилевский. – М.: Книга, 1991. – 574 с. 8. Димитров Д. Прабългарите по Северното и Западното Черноморие / Димитър Димитров. – Варна: Георги Бакалов, 1987. – 304 с. 9. Евразийство [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Евразийство>. 10. Златковская Т. Д. Возникновение

государства у фракийцев / Т. Д. Златковская. – М.: Наука, 1971. – 267 с. 11. История Древнего Востока. Зарождение древнейших классовых обществ и первые очаги рабовладельческой цивилизации [Под ред. И. М. Дьяконова и Г. М. Бонгард-Левина]. – Т. 1–2. – М.: Наука, 1983; 1988. 12. Кузык Б. Н., Яковец Ю. В. Цивилизации: теория, история, диалог, будущее. В 6 т. / Б. Н. Кузык, Ю. В. Яковец. – М.: Ин-т экономических стратегий, 2006–2009. 13. Кульпин Э. Золотая Орда. Проблемы генезиса Российского государства / Э. Кульпин. – М.: КомКнига, 2006. – 174 с. 14. Лебедев Г. С. Эпоха викингов в Северной Европе и на Руси / Г. С. Лебедев. – СПб.: Евразия, 2005. – 640 с. 15. Лингвистический энциклопедический словарь [Под ред. В. Н. Ярцевой]. – М.: Советская энциклопедия, 1990. – 684 с. 16. Массон В. М. Первые цивилизации / В. М. Массон. – Л.: Наука, 1989. – 276 с. 17. Мелларт Дж. Древнейшие цивилизации Ближнего Востока / Дж. Мелларт. – М.: Наука, 1982. – 150 с. 18. Моисеев Н. Н. Судьба цивилизации. Путь разума / Н. Н. Моисеев. – М.: Языки русской культуры, 1998. – 226 с. 19. Монгайт А. Л. Археология Западной Европы. Бронзовый и железный века. / А. Л. Монгайт. – М.: Наука, 1974. – 408 с. 20. Мостяев О. Визначення місця українства у світовому цивілізаційному процесі / Олександр Мостяев // Українознавчий альманах. – К., 2012. – Вип. 8. – С. 20–24. 21. Народы и религии мира. Энциклопедия [под ред. В. А. Тишкова]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2000. – 928 с. 22. Новосельцев А. П. Хазарское государство и его роль в истории Восточной Европы и Кавказа / А. П. Новосельцев. – М.: Наука, 1990. – 262 с. 23. Сравнительное изучение цивилизаций. Хрестоматия [Сост. Б. С. Ерасов]. – М.: Аспект-Пресс, 1998. – 556 с. 24. Тойнби А. Дж. Дослідження історії (Скорочена версія томів 1–6 Д. Ч. Сомервелла) / Арнольд Дж. Тойнбі [Пер. з англ.]. – Т. 1–2 – К., 1995. 25. Тойнби А. Дж. Постигание истории (Избранное) / А. Дж. Тойнби [Пер. з англ.]. – М.: Айрис-пресс, 2008. – 638 с. 26. Український геополітичний словник / Автор концепції, упоряд. і ред. В. С. Крисаченко; за заг. ред. О. С. Власюка, П. П. Кононенко. – К.: «МП Леся», 2010. – 531 с. 27. Филип Я. Кельтская цивилизация и её наследие / Ян Филип. – Прага: Изд-во Чехословацкой Акад. наук, 1961. – 215 с. 28. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций / Самюэль Хантингтон [Пер. с англ. Т. Велимева, Ю. Новикова]. – М.: Изд-во АСТ, 2003. – 604 с. 29. Цивилизация [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.wikipedia.org/wiki/Цивилизация>. 30. Шпенглер О. Закат Европы. Очерки морфологии мировой истории. Т. 1. Гештальт и действительность / Шпенглер [Пер. с нем.]. – М.: Мысль, 1993. – 668 с. 31. Civilization [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://en.wikipedia.org/wiki/Civilization>.

Тамара Кушеревць

Ідеологічні передумови входження України в європейський цивілізаційний простір

Автор вказує на необхідність подолання «нерефлексивного» культу сучасної західної цивілізації у свідомості українців. Необхідною передумовою входження України в Європейський цивілізаційний простір є долучення до радикального перегляду змісту трьох основних ідеологій сучасності – лібералізму, консерватизму, соціалізму.

The author points out to the necessity of overcoming non-reflexive cult of modern Western civilization in the mind of the Ukrainian people. The necessary condition of Ukraine's entry into the European Civilization Space the author considers the addition to the radical revision of the content of three major ideologies of modernity – liberalism, conservatism, socialism.

Напрямок соціально-економічного розвитку для молодшої незалежної України був визначений наявністю того типу суспільства й економіки, який вже існує у країнній частині Європи і світу. Повертаючись від комуністичної утопії до реальності, українські люди прагнуть дорівнятися до західних, тобто стати такими, як вони заможними, демократичними, ліберальними, цивілізованими. Політична система, наспіх розбудована за демократичними зразками західного типу, повинна була забезпечити реформування економіки, успіхи якої у найкоротший термін дали б можливість перейти до нової постсучасної форми життя та відповідної їй постсучасної культури.

Проте, як показав двадцятилітній досвід незалежності, історія виявляється набагато повільнішою та набагато відкритішою. Вона вчить нас бути обережними щодо будь-яких утопій, адже комунізм теж обіцяв матеріальні статки, демократію і навіть свободу. Сьогодні стало очевидним, що ХХ століття відкинуло ілюзії не однієї утопії, а принаймні двох – соціалістичної і капіталістичної (ліберальної).

Уявлення про кінець історії, які пов'язувалися з остаточною перемогою ліберальної демократії у зв'язку з розвалом СРСР, дуже швидко були поставлені під сумнів. Балканська війна, що спалахнула у самому центрі Європи, зруйнувала міф про настання епохи миру у цій частині світу. Людство знову було повернено в історію, яка не просто не завершилася, а навпаки пришвидшила свою ходу внаслідок глобалізаційних процесів. У політиці західних держав активно став заявляти про себе правий радикалізм, який значною мірою був реакцією на еміграцію, в тому числі з постсоціалістичних країн. «Ренаціоналізація політики європейських держав належить до явищ, що свідчать про повернення до способів мислення й діяльності, які здавалося б, уже відійшли в далеке минуле» [1, с. 115]. Відродження інтересу до способів мислення і дії, які зародилися на світанку становлення індустріального суспільства, стало також характерною ознакою для всіх постсоціалістичних країн, які стали на шлях розбудови національних демократичних держав. При цьому не відбулося

достатнього усвідомлення того факту, що соціалізм, націоналізм та лібералізм мають спільну історичну та духовну основу, сформовану в основному у другій половині XVIII та першій половині XIX століть. На відміну від тогочасних людей, наші сучасники повинні мати чітке уявлення про те, що думка – це частина історичного процесу, а не сходиться на людство як абсолютизм, як це намагалися показати деякі філософи в минулому. Будь-які політичні ідеї мають своїх реальних носіїв та активно впливають на перебіг історичних подій, але, з іншого боку, історія випробовує їх на істинність.

Останні десятиліття XX століття позначилися активними спробами переосмислення політичних ідей епохи модерну. Цікавою з цієї точки зору, на наш погляд, є праця П. Розанвалона «Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку» [5]. Актуальність своєї критики лібералізму П. Розанвалон пояснює тим, що наприкінці 90-х рр. проблеми глобалізації та біржова й валютна нестабільність знову поставили питання про контроль над світовими економічними процесами. Сучасний французький мислитель ставить під сумнів основну засадничу ідею лібералізму про можливість деполітизації суспільного життя. «Утвердження економічного лібералізму відбиває глибинне прагнення – створення громадянського суспільства, що є неопосередкованим і саморегульованим. Така інтерпретація – аполітична у строгому сенсі цього слова – перетворює ринкове суспільство на архетип нового розуміння соціального: справжнім регулятором суспільства (а не тільки економіки) є (економічний) ринок, а не (політичний) договір» [5, с. 6]. Ринок пропонував абстрактний спосіб соціального регулювання, бо стосунки між людьми тепер представлені як такі, що регулюються «об'єктивними законами», «невидимою рукою» або «прихованим богом». Така регуляція видавалася такою, що попередить насильство, яке час від часу породжують владні відносини. Автор «Утопічного капіталізму» виводить нас на основну проблему сучасного політичного процесу, обумовлену ліберальним розумінням соціальних змін. «У чисто процедурному середовищі, тобто знеособленому і підпорядкованому правовим нормам, немає місця більше для старих революцій, оскільки немає більше правлячої влади, яку потрібно повалити чи замінити. (...) Як повставати, думають люди, проти того, що впливає з нейтральних правил, з чисто об'єктивних механізмів? Саме ці характерні риси дають нам змогу називати наші суспільства ліберальними» [5, с. 10]. Утопічність лібералізму свого часу була швидко виявлена через реальне втручання демократичної держави в процеси виробництва і розподілу матеріальних благ та через неможливість будь-яких соціальних програм подолати тенденцію до подальшої поляризації суспільства як всередині капіталістичних країн, так і на міждержавному рівні. Французький мислитель жодним чином не підводить до думки про повне заперечення ліберальних ідей. Як і кожна із трьох основних ідеологій сучасності, ця ідеологія не втрачає своєї актуальності, містить у собі «раціональні зерна», що допомагають у виробленні майбутньої політичної стратегії. Важливо зрозуміти, що ці зерна, як і суть будь-якої ідеології, відкриваються лише в дискурсі, відкритій критиці та діалозі між представниками різних політичних течій. Сам П. Розанвалон вказує на перспективи розвитку ліберальної теорії демократії у XXI столітті, яка повинна відійти від ідеї представництва та вести мову про демократію участі [4].

Для сучасних українців важливо усвідомити спільні риси та спадкоємність лібералізму й соціалізму, які за своїм первинним задумом носили риси утопії. «Всі головні теми

економічної ідеології XVIII ст. переносяться і включаються у соціологічні теорії XIX ст. Інтернаціоналізм виробників, спільність інтересів як основа класової єдності, апологія праці й виробництва, відмирання держави та перехід від управління людьми до управління речами: всі ці соціалістичні ідеї є лише калькою основних ідей англійської політичної економії» [5, с. 215]. Крім цього, комуністична/соціалістична думка успадкувала досвід якобінської традиції з її ідеалами терору розуму й республіканськими чеснотами. Як культурна тенденція вона належала до самого ядра сучасності, бо закликала очистити суспільне життя від решток усього того, що було хаотичне, ірраціональне, спонтанне та непередбачуване. Можна погодитися з Зд. Краснодембським, який писав, що «комунізм не був звичайною помилкою або атавізмом»; сам по собі він був крайнім (радикальним) проявом головної тенденції сучасної європейської культури. Ідея емансипації та ідея управління суспільним життям втілювалася прихильниками цієї ідеї найбільш послідовно [1, с. 140–141]. Проте, на відміну від лібералізму, комунізм не був прихильником індивідуалізму та приходив до колективної моделі суб'єкта історії. Не зважаючи на свою анти-традиціоналістську спрямованість, він був відчайдушною спробою відновлення єдності всього суспільного життя, яке все далі руйнувалося посиленням процесів суспільної диференціації й автономізації окремих сфер життєдіяльності. «Людство мала стати однією людиною, одним великим колективним суб'єктом, однією колективною волею. Тільки люди рівні й подібні один до одного, можуть, якщо їх об'єднати в цілісність, бути вільними й автономними, адже тільки тоді їхня воля не зустрічає жодного опору й буде такою, як одна воля» [1, с. 141]

Отже, попри спадкоємність та спорідненість слід виділити і відмінності між лібералізмом та соціалізмом. Однак, проводити порівняльний аналіз лише цих двох ідеологій було б неправомірно, не звертаючись до консерватизму (націоналізму) як до третьої з основних ідеологій сучасності. Консервативна думка була пов'язана з тими соціальними, духовними й інтелектуальними силами, які знайшли свій вияв передусім у романтизмі та були представлені у відрефлексованій формі у філософії Гегеля. Останній був зачарований відкриттям для себе ринкового суспільства як такого, що збільшує обсяг суспільного багатства, але виявився практично єдиним філософом, який передбачив негативні наслідки промислової революції. Серед останніх особливий наголос був зроблений на проблемі відчуження та збідніння нижчих прошарків населення. Громадянське суспільство виявляється сповненим внутрішніх протиріч, серед яких суперечність між універсалізацією абстрактної людини (людини економічної) і зuboжінням конкретної людини; воно не змогло подолати бідність і було змушене утвердити й інституціоналізувати її. «Закопи розвитку капіталізму «вмонтували» народні маси у нову систему ієрархічного розподілу праці, яка базувалася на приватній власності, соціальній нерівності та експлуатації...» [6, с. 97]. Народ з творця історії перетворився у засіб зростання капіталу. Проте мудрість Гегеля виявилася в тому, що він вказав на спосіб повернути народові його історичну місію та запобігти фатальній поляризації суспільства, побудованого на засадах капіталістичної експлуатації. Як і інші мислителі консервативного напрямку, він помітив, що поведінка у політичній сфері «передбачає прояв чогось більшого, ніж автоматичні реакції певного роду: це означає, що індивідуум свідомо чи безсвідомо керується способом мислення і дії, який має свою історію, більш ранню, ніж зустріч із ним даного

індивіда» [2, с. 594]. Окрема людина може вплинути на зміну цих способів мислення і дії, але навіть тоді вона не заперечить існування їх власної історії і розвитку. Гегелівський діалектичний спосіб мислення дав можливість виявити конструктивно-творчу сутність духовного в історичному поступі людства. Це власне і привело мислителя до розуміння у якості суб'єкта історії особливого роду колективності, зорганізованої передусім розвитком спільної духовності – «народного духу», що знаходить свій вияв у житті нації.

Поняття «нація» або «національний дух» дали можливість отримати те необхідне більш широке ціле, яке дозволяло не допустити деградацію особистої або колективної свободи до рівня простої анархічної витівки. Завдяки Ранке і Савінї поняття конкретної якісної свободи було перенесене з індивідів та станів на націю і державу. Тільки держава, розвиваючись за своїми власними законами, є вільним суб'єктом. Індивідуум є обмеженим і може бути корисним тільки у межах цих більш широких спільнот» [2, с. 606]. Гегель вказував на необхідність побудови держави нового типу – національної, яка б одночасно прагнула до універсальності через систему формального права та передбачала розвиток «народного» неповторного духу, який би гартувався у протистоянні як з локальною роздрібленістю, так і з зовнішнім ворожим оточенням. Він недвозначно висловлювався щодо перспективи військових конфліктів між такими самостійними державами-націями. Сучасні реконструкції консервативного політичного дискурсу пов'язані з позбавленням уявлень про націю як суб'єкта історії рис субстанціоналізму та містифікації. Водночас заперечується ідея винятковості деяких націй, яка стала підставою для здійснення політичної, культурної та економічної експансії.

Започаткована консерватизмом ідея колективного суб'єкта історії була підхоплена соціалістичною думкою, яка розвинулася завдяки марксизму. Однак ці дві «не індивідуалістичні» інтерпретації історії принципово між собою відрізняються, оскільки консервативна намагається прослідкувати історію назад до органічних цілісних утворень, прототипом яких виступає сім'я, а пролетарська бачить основу історії в нових формах колективних спільнот, які є не органічними групами, але передусім, хоча і не виключно, агломераціями, тобто класами [2, с. 610–611]. Не дивлячись на те, що класова боротьба була відкрита ще до Маркса, останньому вдалося показати можливість політичної мобілізації на основі інтересів знедолених соціальних груп та їх здатності бути реальними учасниками політичного процесу, що і визначило напрямком та характер історичних подій впродовж наступного століття. Сучасні реконструкції соціалістичного/комуністичного політичного дискурсу наголошують на цінності такої моделі колективного суб'єкта історії, який мобілізується на основі майбутнього проекту. Сучасні неомарксистки, зокрема, А. Бадю, С. Жижек, вказують на можливість застосування такої моделі до аналізу історії християнства, а А. Негрі та М. Хардт пропонують використати її для аналізу потенційних можливостей міграційних потоків. Проте найціннішою ідеєю марксизму вважається актуальне і сьогодні відкриття антагоністичного характеру капіталістичного суспільства, незалежно від зміни його історичних форм.

Короткий історико-філософський огляд дискурсу між представниками різних політичних течій потрібен був нам для того, щоб показати, що сучасна історія здійснювалася під впливом неоднозначних думок та проектів. Кожен із них був відображенням її різноманітних виявів та відповіддю на найгостріші проблеми, які стояли перед європейським людством. За кожним із них стояли погляди, прагнення і життєвий досвід різних, але однаково впливових соціаль-

них груп. Сьогодні ми впевнено говоримо про соціальну обумовленість поглядів, представлених трьома основними ідеологіями, не наклеюючи на них впровадженний марксизмом ярлик «хибної свідомості». Теж саме можна сказати і про утопії, капіталістичну та соціалістичну, які завжди були відкритими для критики та корегування практикою, залишаючись при цьому вразливими до спокуси якнайшвидшої реалізації. Як з'ясувалося, представники суспільних наук, незважаючи на гучні заяви про «об'єктивність» результатів їх досліджень, насправді виявилися учасниками історії й політичного дискурсу. Лібералізм, консерватизм та соціалізм у своїх суперечках показували всю складність керування суспільним життям, яке намагається звільнитися від традиції (емансипація) під тиском поступу раціонально організованої економіки. Кожна ідеологія в той чи інший час, втілюючись у життя конкретного народу мала шанс або ж забезпечити історичний прорив, або спричинити історичну катастрофу, як це мало місце у випадку з більшовизмом та фашизмом. Не є виключенням і лібералізм, який оманливим виглядом своєї перемоги та проголошенням «кінця історії», а заодно і держави-нації, завів людство у глухий кут позбавленої смислу споживацької культури.

Отже, на наш погляд, не слід легковажно переходити від однієї ідеології до іншої, вбачаючи в ній рятівну соломинку, як це мало місце на пострадянському просторі, коли, відрікаючись від соціалізму, ставали на шлях розбудови національної демократичної держави, при цьому забуваючи «мислити конкретно». Останнє означає пильність при застосуванні абстрактних демократичних інституцій, які пройшли тривалий шлях еволюції, щодо конкретної ситуації та стану суспільної свідомості, зовсім не готової для їх використання. Конструктивний перегляд змісту основних ідеологій сучасності повинен привести до критичного переосмислення української історії соціалістичної доби, яка з часів незалежності тлумачиться переважно в категоріях тоталітаризму, незважаючи на те, що Г. Арндт застосовувала його лише для сталінського періоду [1, с. 128]. Представлення радянського минулого виключно як тоталітарного дискредитувало саму соціалістичну ідею, позбавило можливості її використання для критики практики реального соціалізму, що, зрештою, стало перешкодою для створення на її основі дієвої політичної партії, яка була б опозиційною щодо олігархів.

Сучасні теоретики та аналітики на Заході добре розуміють усю складність і суперечливість соціальної, політичної та економічної ситуації, що склалася у їх країнах. Шлях до її покращення пов'язується з радикальним переосмисленням сформованого в ідеологічному протистоянні проекту модерну, який, попри всі свої недоліки і прорахунки, не знайшов собі альтернативи у жодних постмодерністських потугах. Як стверджує Н. Луман, не дивлячись на старіння в однаковій мірі усіх ідеологій сучасності, говорити про їх кінець все-таки дуже рано, бо інші форми самоопису суспільної системи поки що не утворилися. «Стареча немічність колись могутніх ідеологій змушує їх сьогоднішніх прихильників до творчості, але сама по собі не приводить до нових пропозицій» [3, с. 200]. Тому вибіркова критика однієї з них та надмірна довіра до інших, як це має місце у середовищі українських інтелектуалів, виказує нестаток рефлексивності в засвоєнні модерного досвіду та знаходить своє відображення у реальній практиці української політики.

Важливе місце у соціально-філософському дискурсі сьогодення займають пошуки центрального конфлікту, який буде визначати найближче майбутнє. Коли мова йде про країни

Євросоюзу, то слушним є зауваження У. Бека про те, що провідним стане конфлікт «між країнами, регіонами і групами, які стоять на шляху до сучасності, й тими, які на основі досвіду сучасності намагаються цей проект самокритично релятивізувати й реформувати. Це буде конфлікт між двома типами сучасності» [Цит. за: 1, с. 114]. Причому, цей конфлікт не буде зовнішнім для країн Євросоюзу, а внутрішнім в силу масової еміграції, учасники якої є мало-сучасними та наївно-сучасними за своїми поглядами і ціннісними орієнтаціями. «Цих емігрантів західноєвропейці не розуміють не тільки через відмінності в культурі, а й тому, що емігранти створили «нерефлексивний» культ сучасної цивілізації, принаймні, окремих її сторін» [1, с. 115]. Однак такими несучасними можуть виявитися і цілі країни, які попри свої прагнення стати повноправними членами Євросоюзу, виявляються неготовими дати відповіді на складні виклики сьогодення.

Країни Західної Європи по-справжньому пройшли і подолали, випробували на собі усі переваги і недоліки трьох основних ідеологій сучасності – лібералізму, консерватизму/націоналізму та соціалізму/комунізму. Пройшовши через війни і революції, через економічні кризи і щасливі роки «стабільного економічного зростання», вони досягли відносно високого рівня життя та соціального захисту. Проте вони свідомі щодо реальних проблем та ризиків і вдало поєднують

усі державні інституції та всі можливості громадянського суспільства для їх вирішення, залишаючись при цьому вірними своїм гуманістичним та демократичним ідеалам. Зміна електоральних уподобань виборців, що знаходить свій вияв у прихильності до партій як правого, так і лівого спрямування у першому десятилітті XXI ст. свідчить про те, що сучасна демократична система перебуває у постійному пошуку. «Сучасну демократію можна розглядати як політичну форму, яка увібрала в себе, пристосовує і розвиває численні історії свободи, емансипації й самостійності, на яких багате життя людства» [4, с. 268]. Готовність українців долучитися до такого творчого процесу і буде визначати успішність їх входження у європейський цивілізаційний простір.

1. *Краснодембський З.* На постмодерністських роздоріжжях культури / Пер. з польськ. Р. Харчук / Зд. Краснодембський. – К.: Основи, 2000. – 196 с.
2. *Мангейм К.* Диагноз нашего времени.: Пер. с нем. и англ. / К. Мангейм. – М.: Юрист, 1994. – 700 с.
3. *Луман Н.* Тавтология и парадокс в самоописаниях современного общества // Социо – логос: Антропология. Социология. Метафизика / Н. Луман. – М.: Прогресс, 1991. – С. 194–215.
4. *Розанвалон П.* Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність / Пер. з фр. Євгена Марічева / П'єр Розанвалон. – К., Вид. дім «КМА», 2009. – 287 с.
5. *Розанвалон П.* Утопічний капіталізм. Історія ідеї ринку / Є. Марічев (пер. з фр.) / П'єр Розанвалон. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2006. – 248 с.
6. *Скворцов Л. В.* Субъект истории и социальное самосознание / Л. В. Скворцов. – М.: Политиздат, 1983. – 243 с.

Олена Литвиненко

Реакція української діаспори на мовний закон в Україні: цивілізаційний контекст

В статті розглядається значення мови для цивілізаційного розвитку людства, а також аналізуються різноманітні заходи, які провели представники української діаспори для захисту статусу української мови в Україні.

The importance of language for the civilization development of humanity is observed in the article, and also the various actions witch organized by the representatives of the Ukrainian Diaspora to protect the status of the Ukrainian language in Ukraine are analyzed.

Світові глобалізаційні процеси, активізовані упродовж останніх двадцяти років, утвердження засад інформаційного суспільства, зростання ролі інформації як необхідного чинника подальшого цивілізаційного поступу – усе це зумовлює збільшення частки досліджень, присвячених проблемам етнозбереження, націєтворення, національної та цивілізаційної самоідентифікації суб'єктів у сучасному світі.

Відомо, що мовою культури сучасні вчені називають ті знаки, символи й тексти, які уможливають адекватне орієнтування суб'єктів у соціокультурному просторі, міжлюдські комунікації та взаємодію. Мова певної спільноти (або культури) вважається універсальною формою осмислення реальності, що зумовлює властиве саме цій спільноті структурування її автентичних образів, уявлень, понять, смислів та цінностей.

Відомо, що цивілізаційний розвиток людства супроводжується формуванням специфічних знаково-символічних, ідейно-образних та ціннісно-сміслових систем у рамках різних культур. Етнонаціональна специфічність цих систем зумовлюється особливостями первинних мовленнєвих, жестових і паралінгвістичних моделей тієї чи іншої спільноти. А поява письма відіграла не тільки величезну позитивну роль для розвитку освіти, науки і культури загалом, але й стала однією з важливих подій, що ознаменували початок цивілізаційного розвитку людства.

Отже, однією з ознак нації (яка є суб'єктом цивілізаційного поступу), її найбільшою духовною цінністю, суттю, основою буття є наявність власної мови. Саме мова формує і визначає свідомість, творить людину, культуру, історію. Відомий

вислів давньогрецького філософа Сократа «заговори, щоб я тебе побачив» є чи не найяскравішим прикладом того, що встановлення приналежності людини до певної етнічної або національної спільноти починається з мови, яку вона використовує у повсякденному житті. Власне, це є однією з основ рівноправного входження даної країни до світового цивілізаційного простору. Світ не може мати однієї культури, адже кожна культура існує у протистоянні та взаємодії з іншими. Функціонування національної культури, її розвиток, з'язок з іншими культурами забезпечує вільна, жива, повноправна, динамічна національна мова.

Феномен мови та її ролі в житті суспільства – тема невичерпна, глибока, до кінця не пізнана. Над її осмисленням працюють тисячі дослідників – мовознавців, філософів, психологів із часів античності до сьогодення, серед яких особливе місце посідають українські науковці І. Огієнко, О. Потебня, Л. Булаховський, М. Максимович, Б. Грінченко, В. Ващенко та інші.

Незважаючи на наявність численних наукових обґрунтувань мови як необхідної складової ідентифікації нації, тема залишається актуальною, особливо в Україні. Бо навіть у високорозвинених країнах держава захищає свою мову в царині культури. Наприклад, у Франції на законодавчому рівні закріплено квоту в 40 % на показ відео- та кінопродукції іноземними мовами; Швеція запровадила норму на сплату більше 25 % податку від гонорару за виконання пісень не шведською мовою з метою розвитку вітчизняної культури.

О. Сайко стверджує, що мова є незаперечним фактором творення нації. Адже саме з осібною розвитку мов почали